

את הדברים הלא-גופניים, שהם אפשרויות השיר. אחר כך עלו השאלות על מקומה של המוסיקה. מתוך הלא-גופני באתי להרהר במשמעו של האמיתי ("החיים האמיתיים"). ולבסוף, יודע ש"כבר ערב/ וכנראה שכך/ זה יישאר". אני עוד מנסה להיאחז באיזה דבר (שאני לא חדל לחפשו בכל ספרי). כמו ילד אני משותק מן העובדות ומן האפשרויות לגשת אליהן. מעבר לכל תלויה השאלה "עם מה אני נשאר?" (עמ' 106).

גם באתיקה של שפינוזה, כפי שמסביר בן-שלמה, חמישה חלקים. חלק ראשון "על אלוהים" (הישות המוחלטת והאינסופית), חלק שני "על טבע הנפש ומקורה" (על האדם כישות פרטית וסופית), חלק שלישי "על מקור ההפעלות" (על האמוציות, הרגשות, וטבען), חלק רביעי "על שעבוד האדם" (לרגשות הלא-רציונליים) וחלק חמישי "על יכולת השכל" (ובו הוא מציע את דרך השחרור והשגת האושר העליון של האדם החופשי).

לא אכנס כאן לפירוט, על כך נכתבו כרכים רבים, אלא רק אציין כי "האושר העליון" שבו מדובר היא "אהבת אלוהים שכלית", פסגת השיטה הפילוסופית של שפינוזה ותכליתה. זה השלב שבו מכיר האדם בעובדה ש"אלוהים אוהב את עצמו דרך האישיות המסוימת והפרטית שלו" (עמ' 98), שהיא אופן מסוים, פרטי וסופי, של העצם האלוהי האינסופי. הכרה זו היא מקור שמחה ועונג, "מצב שבו האדם נמצא באושר עליון, אושר שאינו מופרע על ידי שום עצבות, ולא על ידי שום פחד, גם לא פחד המוות" (עמ' 99).

במילים אחרות, שפינוזה פותח ומסיים באותו דבר מוחלט ואינסופי, שאפשר לקרוא לו "אלוהים או הטבע" (deus sive natura), אבל בכל מקרה הוא בחזקת ודאות נצחית, גמורה ומוחלטת.

לא כן ישראל אלירז בספרו. הוא בדרך, אבל איננו מגיע לאותן ודאויות. המוטו בראש "הערה" שבסוף הספר הם דברי ר' נחמן מברסלב האומר "אין לי פנאי, כי אני הולך אליך". אלירז כותב שם כי "עכשיו כשעברו כמעט החיים (השנה יהיה בן שבעים, ע.ל.) אני שב ונאחז במשפטיו של ההוגה הרחוק קרוב ההוא ולא חדל לעסוק בו. לומד ממנו שוב ושוב שמחשבה היא השפה החושבת את המחשבה ודרכי ניסוחה הן אורחות החיים עצמם. וכל העוסק בשירה, אם אדם חופשי הוא, הרי הוא עוסק בחיים" (עמ' 105). את המעמד שמעניק שפינוזה ליכולת השכלית ולעיסוק במחשבה,

מעניק אלירז ליכולת השירית ולעיסוק בשירה שהיא בעיניו העיסוק בחיים. אבל כאמור, יש הבדל. השירה אינה יכולה להעניק את הודאות הפילוסופית של המחשבה. לפיכך גיבור החלק האחרון בספרו של אלירז (כבר ערב וכנראה שכך זה יישאר), איננו הוגה בוגר, כבד ראש, אלא ילד, המקשה קושיות (גם על הגותו של שפינוזה): "הילד מעביר את היד מיד ליד. / הפה הפתוח בחלום, סגור. / במקום הפה נשיקה. / כבר ערב וכנראה / שכך זה יישאר / ולפני שיהיה מאוחר הוא שואל: / איך מודיע עצמו אלוהים לבני האדם?" (עמ' 87).

העניין מורכב יותר. הילד הוא כביכול מי שנשלח אל העולם לבדוק, בעיני ילד, האם אמנם הטבע הוא כפי שמדמה אותו שפינוזה, מציאות חוקית והכרחית הפועלת במידה שווה

"בזבוב" (עמ' 90), ששפינוזה נהג להתבונן בו נאבק בקורי עכביש, "בנמלה" (עמ' 93), "בחיפושית" (עמ' 99).

אין ספק ששיטת שפינוזה תמיד תקסום לנו, ובוודאי ככל שיעברו עלינו החיים, וגם אם לא נשיג את האושר העליון שהיא מבטיחה, בוודאי נשתוקק לכך. זה מה שעושה ישראל אלירז בספרו, ובספריו האחרונים, ההגותיים בכלל. זה המרב שנוכל לבקש - "תן לי חיים אמיתיים" - השורה שחותמת את הספר. כאשר חיים אמיתיים הם, אם על פי שפינוזה ואם על פי אלירז, חיים רוחניים, "אהבת אלוהים שכלית", כאשר האלוהים כאן הוא הטבע, כלומר כל מה שיש, והדרך לחיות זאת היא רוחנית.

דפנה שחורי

הם מפליגים בים הטירני

הֵם מְפַלְיגִים בַּיָם הַטִּירְנִי
עַל בְּרִכְיוֹ הַתִּינֹק
עַל בְּרִכְיָהּ הַתִּיקָה
בְּתוֹךְ רֵאשֵׁה צְפוֹר הַנְּדוּדִים מְנַקֶּרֶת
כְּתַפְיוֹ מְכַתְמוֹת פְּסִים עֲבִים שְׁחוֹרִים שֶׁל אֵי רְצוֹן לְעֹזֵב
נוֹף גְּלוּיָה נִשְׁקָף בְּתוֹךְ זֶרֶם הַמַּחְשָׁבָה
לֹא יִכְנַס דְּבַר לְעֵינַיִם מְלֵבֵד צִבְעֵי הַמַּיִם
גַּם בְּלִי לְפִתְחָה אֶת מַחוֹ לְשִׁנָּיִם
אֶפְשָׁר לְנַחֵשׁ עַל מַה הוּא חוֹשֵׁב
לְעֵמֶת זֹאת אֶת מַחֶה הַפְּתוּחַ כְּמוֹ סֵפֶר לְרוּחַ
יִסְגֵר הַקּוֹרֵא הַמְּפַתֵּחַ
וְיַעֲזֹב אֶל חֵדֶר הַמְּנוּחָה